

Клюс Ю.І.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Леонов О.О.

аспірант
*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Klius Yuliia

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of Accounting and Taxation
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Lieonov Oleksandr

Postgraduate Student
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РИЗИКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОСТКОНФЛІКТНИХ УМОВАХ ЛУГАНСЬКОЇ ТА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ ТА НА ТЕРИТОРІЇ ІНШИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Клюс Ю.І., Леонов О.О. Порівняльний аналіз ризиків інноваційної діяльності в постконфліктних умовах Луганської та Донецької областей та на території інших областей України. Ризики в інноваційної діяльності супроводжують інноваційний проєкт протягом усього життєвого циклу інновацій. Виникають ризики, пов'язані з пошуком джерел фінансування, з відбором відповідних кадрів або їх навчанням, безпосередньо з виробництвом, маркетингові ризики, інформаційні ризики в різних їх проявах, ризики на державному рівні у вигляді змін податкового законодавства, політичних обставин тощо. Однак саме інноваційна діяльність дає можливість підприємству для розвитку конкурентоспроможності, отримання великих прибутків. Ризики, маючи загалом однакове походження та способи їх подолання, справляють однаковий вплив на провадження інноваційної діяльності підприємствами України незалежно від місця їх розташування. Проте системний аналіз інноваційної діяльності підприємств в постконфліктних умовах порівняно з іншими областями України показує, що існують відмінності у значущості та вірогідності окремих ризиків.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний проєкт, ризики інноваційної діяльності, маркетингові ризики, інформаційні ризик, постконфліктні умови.

Клюс Ю.И., Леонов А.А. Сравнительный анализ рисков инновационной деятельности в постконфликтных условиях Луганской и Донецкой областей и на территории других областей Украины. Риски в инновационной деятельности сопровождают инновационный проект в течение всего жизненного цикла инноваций. Возникают риски, связанные с поиском источников финансирования, с отбором соответствующих кадров или их обучением, непосредственно с производством, маркетинговые риски, информационные риски в различных их проявлениях, риски на государственном уровне в виде изменений налогового законодательства, политических обстоятельств и т. п. Однако именно инновационная деятельность дает возможности предприятию для развития конкурентоспособности, получения большой прибыли. Риски, имея в общем одинаковое происхождение и способы их преодоления, оказывают одинаковое влияние на осуществление инновационной деятельности предприятиями Украины независимо от места их расположения. Однако системный анализ инновационной деятельности предприятий в постконфликтных условиях по сравнению с другими областями Украины показывает, что существуют различия в значимости и вероятности отдельных рисков.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационный проект, риски инновационной деятельности, маркетинговые риски, информационные риск, постконфликтные условия.

Klius Yuliia, Lieonov Oleksandr. Comparative analysis of risks of innovative activity in post-conflict conditions Luhansk and Donetsk regions and in other regions of Ukraine. In today's environment of dynamic consumer preferences, demand for a new, unique, environmentally friendly and modern product or service, companies need to create innovative products and services to develop their business, maintain its competitiveness and profitability. After all, nowadays, in addition to changing consumer trends, the number of competing companies is

increasing, each of which has ambitious plans to capture a certain market share of goods and services. In such conditions, innovation occupies a significant position in the overall activities of enterprises. However, the implementation of innovation, of course, is characterized by a number of risks that arise at the stage of idea formation, and accompany the innovation project throughout the life cycle of innovation. At the stage of creating an innovation there are risks associated with finding sources of funding, such as attracting own or credit funds, or attracting investment, with the selection of appropriate personnel with the necessary knowledge, or their training, or finding a third-party research group, risks, directly related to production, namely the search for raw materials, materials, necessary equipment, marketing risks, information risks in their various manifestations. The article investigates the problem of specific innovation risks depending on post-conflict conditions. Risks of changes in social and emotional perception of consumers of innovative goods or services implemented by enterprises of Luhansk and Donetsk regions. The article confirms that due to certain differences – territorial, religious, traditional, etc., risks at the state level in the form of changes in tax laws, political circumstances, and even military conflict affect the level of consumer loyalty to individual producers/service providers. However, it is innovation that enables the company to develop competitiveness and generate large profits. Risks, having in general the same origin and ways of their overcoming, have the same influence on carrying out of innovative activity by the enterprises of Ukraine irrespective of their location. However, a systematic analysis of innovation activities of enterprises in post-conflict conditions, in comparison with other regions of Ukraine, shows that there are differences in the significance and probability of individual risks.

Key words: innovation activity, innovation project, risks of innovation activity, marketing risks, information risk, post-conflict conditions.

Постановка проблеми. Непередбачуваність і нестабільність постконфліктних умов змушують підприємства знаходити нові шляхи економічного зростання. Впровадження інноваційних проектів у сучасних економічних умовах стає ключовим фактором збереження позиції та конкурентоспроможності промислового підприємства на ринку. Реалізація інноваційних діяльності завжди супроводжується низкою ризиків. Одним з основних чинників, що стримує інноваційну діяльність підприємств, є високий рівень ризикованості інноваційних заходів. У зв'язку з цим актуальним є дослідження особливостей ризиків інноваційної діяльності в постконфліктних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти інноваційної діяльності, питання ризиків під час реалізації інноваційних проектів, передумови їх виникнення розглядаються в працях багатьох учених. Слід виділити М.П. Денисенка, О.І. Волкова, які виклали у своєму підручнику з інноваційної діяльності основні тенденції, особливості, стратегії та механізми реалізації інновацій [1]; М.В. Грачеву, С.Ю. Ляпіну, які висвітлили у своєму навчальному посібнику знання, що формують необхідні навички, базові компетенції: від ідентифікації та аналізу ризиків до розроблення рішень в організації управління ризиками на їх подолання, що необхідні менеджерам та спеціалістам у керуванні інноваційною діяльністю [2]; П.П. Микитюка, який у своїй праці розглянув основи управління процесами інноваційного розвитку підприємств, тактики та політику на різних етапах життєвого циклу інновацій, проаналізував деякі аспекти прогнозування, планування й забезпечення досягнення бажаних результатів [3]; М.Б. Алексеєва [4], С.М. Ілляшенка [5], О.М. Петухову, Г.В. Сілакову [6], О.О. Дагаєва [7], В.Й. Жезуха [8].

Формулювання завдання дослідження. Метою роботи є аналіз особливостей інноваційних ризиків підприємств в постконфліктних умовах; порівняння ризиків інноваційної діяльності Луганської та Донецької областей відносно інших областей України.

Незважаючи на вже наявні наукові здобутки, особливості інноваційної діяльності підприємств в постконфліктних умовах залишаються недостатньо

висвітленими в науковій літературі та потребують теоретичного розроблення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукою не сформовано єдиного підходу до дефініції «інноваційний ризик». На думку таких учених, як О.М. Петухова та Г.В. Сілакова, під ризиками в процесі розроблення та реалізації інновацій найчастіше розуміють імовірність появи втрат ресурсів і засобів, що використовуються в процесі створення та впровадження нової техніки, товарів, послуг, управлінських рішень, прогресивних матеріалів та технологій, які можуть не отримати очікуваного попиту на ринку або не принести очікуваного ефекту [6]. У підручнику «Аналіз інноваційної діяльності» подано таке тлумачення інноваційного ризику: це ймовірність втрат, що виникають під час вкладення інвестиційних коштів (капіталу) у виробництво нових товарів і послуг, які, можливо, не отримають очікуваного попиту на ринку [4, с. 199].

Отже, у широкому значенні ризик – це ймовірність фінансових втрат, в чому б вони не відображались. М.В. Грачева зазначає, що інноваційний ризик – це ймовірність виникнення несприятливої ситуації або відхилення реального результату від запланованого під час здійснення інноваційної діяльності (на кожному її етапі під час розроблення, впровадження та використання нововведень), яка може спричинити незаплановані збитки, що виникають під час вкладення підприємством коштів у виробництво нових товарів або надання послуг, у розроблення нової техніки й технології, у розроблення управлінських інновацій, які не дадуть бажаного ефекту [2, с. 22]. Вбачається, що таке визначення змінює підхід до дефініції інноваційного ризику, а саме ризик вже є не фінансовою втратою на самперед, а обставиною, яка може спричинити збитки.

Однак коли інноваційна діяльність дає позитивні результати відповідно до плану підприємства, то ситуація змінюється повністю або (частіше) частково. Якщо інновація впроваджена вдало, то підприємство значно змінює своє конкурентне становище перед іншими суб'єктами певної галузі, збільшує прибуток тощо.

У підручнику «Товарна інноваційна політика» за авторством С.М. Ілляшенка та Ю.С. Шипуліної наведена таблиця позитивних та негативних рис інноваційного ризику для підприємства-інноватора (табл. 1) [5, с. 146].

Позитивні та негативні риси інноваційного ризику

Стримуючий фактор (негативна сторона)	Шанс на успіх (стимулююча сторона)
<ul style="list-style-type: none"> – Прямі фінансові втрати внаслідок несприйняття новинки ринком; – втрачені можливості внаслідок концентрації зусиль на неперспективних напрямках; – перебудова налагодженої системи взаємодії з економічними контрагентами; – складнощі фінансування інноваційної діяльності, результат якої є невизначеним; – перебудова традиційної налагодженої системи функціонування підприємства та управління ним; – високі витрати на залучення висококваліфікованих фахівців з інших установ; – втрата іміджу внаслідок провалу інновацій. 	<ul style="list-style-type: none"> – Випередження конкурентів; – можливість використати переваги першовідкривача, зокрема цінову стратегію «зняття вершків»; – розширення адаптаційних можливостей підприємства-інноватора до зміни ситуації на ринку; – підтримання інтересу споживачів шляхом надання їм більш досконалих видів продукції; – зростання іміджу підприємства-інноватора; – проникнення у нові, найбільш привабливі з економічного погляду сфери діяльності; – реалізація творчого потенціалу працівників та менеджерів підприємства-інноватора; – удосконалення організаційної структури управління; – покращення фінансових результатів.

Виходячи з тез, неведених у таблиці, можемо зробити висновки, що підприємствам для стабільної роботи та збереження своїх конкурентних позицій, а в подальшому для збільшення ринку збуту своїх товарів/ послуг та випередження конкурентів впровадження інноваційних проєктів є необхідною умовою. Оскільки ризики у впровадженні інноваційної діяльності немінучі, а сфера діяльності підприємств різна, слід звернути увагу на класифікацію цих ризиків.

Нині єдиного класифікатора ризиків не існує, що пов'язано перш за все з тим, що різні види діяльності можуть становити різні цілі, способи досягнення цих цілей, різноманітність ресурсів та підходів до управлінських рішень тощо. Фактично кожний інноваційний проєкт може мати власні ризики. Проте вчені виділяють загальні види ризиків.

О.О. Дагаєв виділяє три основні види ризику, пов'язаного зі здійсненням інновацій:

- технічний ризик, пов'язаний з недостатнім технологічним опрацюванням проєкту;
- комерційний ризик, пов'язаний із невизначеністю частки продукту на потенційному ринку;
- екологічний ризик, який полягає в непередбачених наслідках дії продукту на довкілля [7].

О.М. Петухова та Г.В. Сілакова виділяють такі види ризиків інноваційної діяльності:

- ризики, викликані проведенням НДДКР і пробним запуском, або технологічні (негативні результати НДДКР, провал випробувань, невідповідність технічного рівня виробництва вимогам інновації);
- ризики, пов'язані з виробництвом (вихід із ладу обладнання, зриви в матеріально-технічному постачанні);
- ризики маркетингу (неправильне оцінювання споживчих переваг, невдале позиціонування товару, проблеми з «неймінгом», реєстрацією торгової марки);
- ризики фінансування інноваційного проєкту (недооцінка проєктних витрат, інфляційні процеси, кризові процеси в економіці, збільшення витрат);
- ризики кадрового забезпечення (недостатня кваліфікація персоналу, плінність кадрів, опір змінам з боку персоналу);
- ризики системи організації та управління (значні транзакційні витрати, некваліфікований менеджмент, проблеми всередині колективу, невиконання доручень і домовленостей, збої в роботі постачальників тощо);

- правові ризики (порушення прав інтелектуальної власності, проблеми ліцензування й сертифікації);
- інформаційні ризики (витік інформації, збої в роботі інформаційних систем тощо);
- екологічні ризики (загроза екологічній безпеці у зв'язку з реалізацією інноваційного проєкту) [6].

В.І. Жежуха у своїй роботі виділяє види інноваційних ризиків залежно від наслідків, які вони можуть мати для підприємства-інноватора в процесі безпосередньої реалізації інноваційного проєкту [8]. Розглянемо їх у вигляді таблиці (табл. 2).

Ця класифікація інноваційних ризиків має детальну структуру та поділ щодо впливу на інноваційні проєкти відносно України загалом, проте вбачається, що такий поділ впливу ризиків не враховує ті обставини, з якими зіткнулась наша держава, а саме збройний конфлікт на сході України та його наслідки. Внаслідок постконфліктної трансформації виникають нерівні можливості впровадження інноваційної діяльності підприємствами Луганської та Донецької областей відносно інших областей держави.

Зробимо порівняльний аналіз інноваційних ризиків підприємств та їх впливу в таких областях, як Луганська та Донецька (області, які мають умови постконфліктної трансформації), Запорізька й Харківська.

Для проведення аналізу буде використана наведена вище таблиця. Розглянемо кожен ризик окремо відносно цих областей.

Вбачається, що для цих областей однаковими є обставини виникнення організаційних ризиків, але, наприклад, в організуванні підрозділів, які займаються інноваційними розробками, виникають нерівні умови виникнення й подолання ризиків. Це пов'язано перш за все з конфліктом на сході України та постконфліктною трансформацією території. Внаслідок цих обставин держава втратила значну частку території, а з нею підприємства, трудові та наукові ресурси. Частина підприємств перемістила свою діяльність на контрольовану Україною територію й продовжила впровадження інноваційної діяльності, але показники областей, в яких безпосередньо відбувається конфлікт, впали сильніше, ніж в інших областях [9–11].

Крім того, слід враховувати міграцію трудових та наукових ресурсів внаслідок погіршення умов проживання та безпеки, зниження середнього заробітку на

Інноваційні ризики та їх вплив на інноваційні проєкти

Сила впливу на інноваційні проєкти	Ризики
Істотний вплив (ризики мікросередовища)	<ul style="list-style-type: none"> – Організаційні ризики (неефективна стратегія інноваційної діяльності підприємства, погане організування підрозділів, які займаються інноваційними розробками, неефективно побудовані канали поширення інформації в процесі інноваційної діяльності, можливі конфлікти в процесі реалізації інноваційних розробок, невдало підібрані стилі керівництва та форми влади тощо); – маркетингові ризики (неефективний підбір відповідних маркетингових стратегій пропагування та впровадження інновацій); – продуктові ризики (неефективний підбір відповідних технологій, постачальників ресурсів, підрядників, неякісно організована система управління запасами тощо); – фінансові ризики (брак необхідних для реалізації інноваційних проєктів коштів, погіршення фінансового стану підприємства, складність одержання зовнішніх позик для фінансування інноваційних проєктів тощо); – ризики управління персоналом (неспроможність штатних працівників підприємства самостійно реалізувати інноваційний проєкт, плінність кадрів, неефективна система мотивування працівників, які задіяні в процесі інноваційної діяльності тощо).
Середній вплив (ринкові ризики)	<ul style="list-style-type: none"> – Складність прогнозування кон'юнктури у тій чи іншій сфері діяльності; – зростання рівня конкуренції; – існування різноманітних бар'єрів входження на ринок з інноваційними продуктами тощо.
Найменший вплив (ризики макросередовища)	<ul style="list-style-type: none"> – Складність прогнозування кон'юнктури на загальнодержавному та світовому рівнях; – зміна валютних курсів, відсоткових ставок; – зміна принципів оподаткування; – зміна митних правил; – політичні обставини; – зміна смаків та вподобань споживачів; – зниження рівня їх купівельної спроможності тощо.

Таблиця 3

Кількість промислових підприємств за напрямами проведених інновацій за областями

Область	Кількість промислових підприємств відповідно до вказаного року, од.					
	2013 рік		2015 рік		2018 рік	
	усього	займалися ІД	усього	займалися ІД	усього	займалися ІД
Донецька	809	85	239	28	185	23
Запорізька	399	115	234	49	238	36
Луганська	546	61	80	9	74	5
Харківська	785	182	409	117	403	119

Таблиця 4

Міграційний рух населення, загальний (внутрішній та зовнішній), за областями

Область	Міграційний рух населення за вказані роки, осіб								
	2013 рік			2015 рік			2018 рік		
	приб.	вибут.	+/-	приб.	вибут.	+/-	приб.	вибут.	+/-
Донецька	50 938	54 187	-3 249	16 662	25 901	-9 239	19 197	29 477	-10 280
Запорізька	22 435	23 481	-1 046	17 890	18 687	-797	18 294	20 466	-2 172
Луганська	30 599	32 386	-1 787	5 974	11 608	-5 634	7 975	13 605	-5 630
Харківська	49 103	43 515	+5 588	40 549	35 568	+4 981	51 804	47 270	4 534

Таблиця 5

Розмір середньомісячної заробітної плати, за областями

Область	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за вказані роки (у розрізі на одного штатного працівника), грн.		
	2013 рік	2015 рік	2018 рік
Донецька	3 755	4 980	9 686
Запорізька	3 142	4 200	8 726
Луганська	3 337	3 427	7 365
Харківська	2 975	3 697	7 657

територіях Луганської та Донецької областях, що вбачається з таких даних та їх співвідношення [12].

Окрім того, показники середньої заробітної плати також різняться за цими областями [13].

Як бачимо, у 2013 році розмір середньої заробітної плати з розрахунку на одну особу у Луганській та Донецькій областях був вищий за такі ж показники у Запорізькій та Харківських областях, у подальшому зріст середньомісячної заробітної плати у Луганській області був повільнішим за Запорізьку та Харківську області. У Донецькій області заробітна плата продовжувала зростати та бути вищою за інші області. Вбачається, що це пов'язано з тим, що більшість промислових підприємств області залишились на контрольованій території України.

Стосовно маркетингових та продуктивних ризиків слід зазначити, що підприємства Луганської та Донецької областей мають однакове положення щодо виникнення цих ризиків під час провадження інноваційної діяльності.

Системний аналіз ризиків, що мають середній рівень впливу на інноваційну діяльність, показує, що посконфліктні умови несуттєво впливають на значущість цих ризиків. Така ж ситуація спостерігається щодо складності прогнозування кон'юнктури у тій чи іншій сфері діяльності.

Слід зупинитися на аналізі ризику зростання рівня конкуренції. Вбачається, що посконфліктні умови впливають на ймовірність виникнення цих ризиків, їх подолання та уникнення. Це безпосередньо пов'язано зі втратою підприємствами частини, а іноді й повністю виробничих, наукових потужностей внаслідок військового конфлікту, втрати доступу до певних ресурсів, необхідних для ведення та вдосконалення господарської діяльності, розірвання економічних зв'язків. Всі ці фактори значно ускладнили конкурентні позиції підприємств на ринку України та у світі.

Стосовно існування різних бар'єрів входження на ринок з інноваційними продуктами, то умови виникнення цих ризиків та їх подолання також є різними. Внаслідок військового конфлікту на сході України впродовж певного періоду було фактично припинено економічні відносини з Росією як агресором, тому у підприємств, які були орієнтовані на торгівлю зі східними партнерами та/або мали виробничі цикли,

пов'язані з підприємствами Росії, виникла потреба в пошуку нових партнерів, нових ринків збуту. Втрата виробничих потужностей, ринку сировини та ринку збуту суттєво вплинула як на загальну діяльність підприємства загалом, так і на можливість впровадження інноваційних проектів.

Найменший вплив на інноваційну діяльність справляють ризики, що мають однакові умови для всіх підприємств України, зокрема складність прогнозування кон'юнктури на загальнодержавному та світовому рівнях, зміна ризиків оподаткування, зниження рівня купівельної спроможності. Однак серед ризиків вказані такі, що мають різні умови виникнення та подолання. Серед них слід назвати зміну валютних курсів, відсоткових ставок стосовно курсів. Проаналізуємо дані стосовно відсоткових ставок кредитів в Луганській, Донецькій та інших областях України [14].

Цікавим є питання ризику зміни смаків та вподобань споживачів. Посконфліктні перетворення та розбіжності у поглядах населення приводять до викривленого сприйняття вимушених переселенців та жителів областей. Так, цікавим є опитування українців «Чи згодні Ви допустити вимушених переселенців з Донбасу у тих чи інших якостях (від членів Вашої сім'ї до керівників України)?» [15].

Вбачається, що існує можливість зміни смаків та вподобань споживачів щодо продукції, виробленої в Луганській та Донецькій областях, залежно від подальших політичних перетворень.

Стосовно ризиків зміни митних правил та політичних обставин, то для підприємств Луганської та Донецької областей вони мають більш високий рівень впливу, суттєво різняться умови їх виникнення та подолання внаслідок збройного конфлікту безпосередньо на деяких територіях цих областей, наявності нерегульованого конфлікту, закриття кордону на сході України тощо.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- 1) В науці відсутні уніфіковані підходи до дефініції інноваційного ризику, їх класифікації.
- 2) Значущість та можливість подолання інноваційних ризиків для підприємств у постконфліктних умовах Луганської та Донецької областей не є однаковими з іншими областями України.

Таблиця 6

Процентні ставки за новими кредитами

Процентні ставки депозитних корпорацій (крім Національного банку України) за новими кредитами у розрізі регіонів і секторів економіки у січні 2020 року (середньозважені ставки в річному обчисленні, %)							
Регіони	Резиденти (крім депозитних корпорацій)						Нерезиденти (крім депозитних корпорацій)
	Усього	у тому числі					
		інші фінансові корпорації	сектор загального державного управління	нефінансові корпорації	домашні господарства	некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	
Донецька	32,8	73,0	74,0	20,5	40,6	18,0	37,9
Запорізька	20,4	34,3	–	15,0	38,6	–	43,7
Луганська	29,6	–	–	19,8	39,1	21,5	43,2
Харківська	23,0	21,9	21,0	17,7	38,6	21,8	33,4

Ставлення населення України до внутрішньо переміщених осіб

Чи згодні Ви допустити вимушених переселенців з Донбасу у тих чи інших якостях (від членів Вашої сім'ї до керівників України)?* (% , 2015, 2017, 2018 роки)			
Я згоден допустити вимушених переселенців з Донбасу як...	2015 рік	2017 рік	2018 рік
членів моєї сім'ї	22,1	26,4	22,9
близьких друзів	31,6	40,5	34,1
сусідів	51,1	65,0	58,3
людей, якими я керую, зокрема моїх найманих працівників, підлеглих	21,3	23,4	20,8
колег по роботі, які працюють на рівних зі мною посадах	36,8	42,0	34,0
людей, які мною керують, зокрема моїх працедавців, начальників	12,5	18,1	13,0
людей, які очолюють адміністрацію населеного пункту, де я зараз проживаю	9,8	15,1	10,0
людей, які очолюють міністерства або державні служби України	9,2	15,1	9,6
Президента України	7,7	13,8	8,0
громадян, які голосують на виборах Президента України, Верховної Ради або місцевих органів влади	27,0	41,5	31,1
осіб, які отримують в Україні податкові, кредитні чи інші фінансові пільги	15,2	24,3	15,1
У жодній якості не згодні їх допускати	19,6	12,8	12,9

* Респонденти мали можливість відмітити всі відповіді, що підходять

3) До відмінностей у виникненні та подоланні інноваційних ризиків слід віднести таке:

- близькість лінії розмежування з не підконтрольною Україні територією, постійна загроза загострення конфлікту;
- трудова та наукова міграція;
- необхідність виходу на нові ринки сировини та збуту;
- закриття частини кордонів на території Луганської та Донецької областей;

– вищі проценти ставки за кредитами/депозитами.

4) Особливості та відмінності інноваційних ризиків, зумовлені посконфліктною трансформацією, вимагають від підприємств Луганської та Донецької областей більш вибірково підходити до впровадження інноваційних проєктів. Зокрема, підприємства цих областей орієнтовані на короткострокові інноваційні проєкти через неможливість довгострокового аналізу інноваційних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Волков О.І., Денисенко М.П. та ін. Економіка й організація інноваційної діяльності : підручник. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 960 с.
2. Грачева М.В., Ляпина С.Ю. Управление рисками в инновационной деятельности : учебное пособие. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 352 с.
3. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
4. Алексеева М.Б., Ветренко П.П. Анализ инновационной деятельности : учебник и практикум. Москва : Юрайт, 2016. 303 с.
5. Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с.
6. Петухова О.М., Сілакова Г.В. Управління ризиками інноваційної діяльності. Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22–23 листопада 2012 року). Київ : НУХТ, 2012. С. 145–147.
7. Дагаев А.А. Рычаги инновационного роста. Проблемы теории и практики управления. 2000. № 5. С. 70–76.
8. Жежуха В.Й. Ризики інноваційної діяльності підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Т. 19. № 2. С. 177–182.
9. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за 2013 рік. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/09/zb_nauk_13.zip (дата звернення: 21.09.2020).
10. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за 2015 рік. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/09/zb_nauka_15.zip (дата звернення: 21.09.2020).
11. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за 2018 рік. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/zb_nauka_2018.pdf (дата звернення: 21.09.2020).
12. Міграційний рух населення за 2013, 2015, 2018 роки. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/mr/mr_u/arh_mr2013.html, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ds/mr/mr_u/arh_mr2015_u.html, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/mr/mr_u/arh_mr2018_u.html (дата звернення: 22.09.2020).
13. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по регіонах у 1995–2019 роках. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpR_u.html (дата звернення: 22.09.2020).
14. Дані статистики фінансового сектору. Регіональний розріз. Архів. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (дата звернення: 23.09.2020).
15. Прес-реліз. Ставлення населення України до внутрішньо переміщених осіб (результати опитування громадської думки за 2015–2018 роки). Інститут соціології НАНУ. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2019/pres-reliz_vpo_realii-ta-perspektivi.red.doc (дата звернення: 23.09.2020).

References:

1. Volkov O.I., Denysenko M.P. ta in. (2004) *Ekonomika y orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics and organization of innovation]. Kyiv: VD “Profesional”. (in Ukrainian)
2. Gracheva M.V., Lyapina S.Yu. (2015) *Upravlenie riskami v innovatsionnoy deyatel'nosti* [Risk management in innovation]. Moscow: YuNITI-DANA. (in Russian)
3. Mykytiuk P.P. (2007) *Innovatsiyni menedzhment* [Innovation management]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
4. Alekseeva M.B., Vetrenko P.P. (2016) *Analiz innovatsionnoy deyatel'nosti* [Analysis of innovation activity]. Moscow: Yurayt. (in Russian)
5. Illiashenko S.M., Shypulina Yu.S. (2007) *Tovarna innovatsiina polityka* [Commodity innovation policy]. Sumy: Universytetska knyha. (in Ukrainian)
6. Pietukhova O.M., Silakova H.V. (2012) *Upravlinnia ryzykamy innovatsiinoi diialnosti* [Risk management of innovation]. Proceedings of the *Pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv kharchovoi ta pererobnoi haluzei APK: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Ukraine, Kyiv, November 22-23, 2012)*, Kyiv: NUKhT, pp. 145–147.
7. Dagaev A.A. (2000) *Rychagi innovatsionnogo rosta* [Levers of innovative growth]. *Problemy teorii i praktiki upravleniya*, vol. 5, pp. 70–76.
8. Zhezhuha V.Y. (2009) *Ryzyky innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv* [Risks of innovative activity of enterprises]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 19, no. 2, pp. 177–182.
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *Statystychnyi zbirnyk “Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini” za 2013 rik* [Statistical collection “Scientific and innovative activities in Ukraine” for 2013]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/09/zb_nayk_13.zip (accessed 21 September 2020).
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *Statystychnyi zbirnyk “Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini” za 2015 rik* [Statistical collection “Scientific and innovative activities in Ukraine” for 2015]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/09/zb_nayka_15.zip (accessed 21 September 2020).
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *Statystychnyi zbirnyk “Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini” za 2018 rik* [Statistical collection “Scientific and innovative activities in Ukraine” for 2018]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/zb_nauka_2018.pdf (accessed 21 September 2020).
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *Mihratsiyni rukh naseleennia za 2013, 2015, 2018 roky* [Migration movement of the population in 2013, 2015, 2018]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/mr/mr_u/arh_mr2013.html, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ds/mr/mr_u/arh_mr2015_u.html, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/mr/mr_u/arh_mr2018_u.html (accessed 22 September 2020).
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *Serednomisiachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv po rehionakh u 1995–2019 rokakh* [Average monthly salary of full-time employees by region in 1995–2019]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpR_u.html (accessed 22 September 2020).
14. Natsionalnyi bank Ukrainy. *Dani statystyky finansovoho sektoru, Rehionalnyi rozriz, Arkhiv* [Financial sector statistics, regional breakdown, archive]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (accessed 23 September 2020).
15. Instytut sotsiologii NANU. *Stavlennia naseleennia Ukrainy do vnutrishno peremishchenykh osib (rezultaty opytuvannia hromadskoi dumky za 2015–2018 roky)* [Attitude of the population of Ukraine to internally displaced persons (results of public opinion polls 2015–2018)]. Available at: https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2019/pres-reliz_vpo_realii-ta-perspektivi.red.doc (accessed 23 September 2020).